

GAVANALİZ 2021

Mart 2021, Sayı 14

2021 Hollanda Seçimleri ve Seçim Programları

Bahar Cebe & H. Haluk Ceylan

2021 Hollanda Seçimleri ve Seçim Programları

Bahar Cebe & H. Haluk Ceylan¹

Giriş

Hollanda’da bir süredir gündemin ana maddesi Temsilciler Meclisi seçimleridir. Seçim sürecinde tartışmaların odağındaki partiler ve siyasi figürler Hollanda halkını ve Hollanda halkının bir parçasını oluşturan Türk toplumunu yakından ilgilendirmektedir. Bu analiz kapsamında, Hollanda Temsilciler Meclisi seçimlerinin Hollanda’daki Türk toplumunu ne yönde etkileyeceği ele alınmaya çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda seçime katılacak bazı partilerin seçim beyannameleri incelenerek toplumumuzu yakından ilgilendiren ‘Türkiye ile ilişkiler’, ‘göç ve uyum’, ‘İslam’ gibi konularda partilerin görüşleri ön plana çıkarılacaktır.

Partilerin seçim beyannameleri başlığı altında; bir önceki seçimlerden bu yana ülkeyi yöneten koalisyon partileri Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi (*Volkspartij voor Vrijheid en Democratie-VVD*), Hristiyan Demokratlar Birliği (*Christen-Democratisch Appèl-CDA*), Demokratlar 66 (*Democraten 66-D66*), Hristiyan Birlik Partisi (*ChristenUnie-CU*) ile göçmenler tarafından kurulan DENK Partisinin ve aşırı sağcı PVV’nin seçim programları göç, uyum, İslam ve Türkiye konuları özelinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda bahsi geçen partilerin bu konularda ön plana çıkan bazı düşüncelerinin seçim beyannamelerine de yansıdığı görülmektedir.

¹ Göç Araştırmaları Vakfı, TÜDAM Araştırma Asistanları

Hollanda’da dört yılda bir düzenlenen Temsilciler Meclisi (*Tweede Kamer*) seçimleri 15-17 Mart 2021 tarihleri arasında gerçekleşecektir. 37 partinin katılacağı bu seçimlerle birlikte Hollanda’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk defa bu kadar çok sayıda partinin yer alacağı bir seçim gerçekleşmiş olacaktır.²

Hollanda’da bir siyasi partinin iktidara gelebilmesi için 150 sandalyelik parlamentoda en az 76 sandalyeye sahip olması gerekmektedir. 2017 seçimleri sonrasında Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi (*Volkspartij voor Vrijheid en Democratie-VVD*), Hristiyan Demokratlar Birliği (*Christen-Democratisch Appèl-CDA*), Demokratlar 66 (*Democraten 66-D66*) ve Hristiyan Birlik Partisi (*ChristenUnie-CU*) tarafından oluşturulan III. Rutte Kabinesine Mark Rutte başkanlık etmiştir.³

Rutte Hükümeti, devlet görevlilerinin gelir inceleme konusunda yanlışlık yapması sonucu birçok ailenin mağdur edildiğini ortaya çıkaran “Benzeri Görülmemiş Adaletsizlik” (*Ongekend onrecht*) başlıklı araştırma raporunun yayınlanmasının ardından istifa etmiştir.⁴ Hollanda, seçimlere geçici olarak kurulan VVD, CDA, D66 ve ChristenUnie kabinesi ile gitmektedir.

Oy kullanma süreci hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse, Hollanda’da genel oy hakkı erkeklerle kısıtlanarak 1917 yılında verilmiştir. 1920’de bu hak kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1977’de Seçim Yasası’nda yapılan bir değişiklikle Hollanda dışında kamu hizmetinde bulunan Hollandalılara da oy kullanma hakkı verilmiş, 1985’de ise Hollanda dışında yaşayan tüm Hollandalıların Temsilciler Meclisi için oy kullanması sağlanmıştır.⁵ Hollanda’da yaşayan göçmenlerin yerel seçimlerde oy kullanması ise 1985’te Seçim Yasası’nda yapılan değişiklikle yasal olarak sağlanmıştır. Böylelikle Hollanda’daki göçmenler ilk kez 1986 yılında yerel seçimlerde oy kullanmıştır.⁶ 2021 Hollanda Temsilciler Meclisi seçimlerinde Türk kökenli yaklaşık 250 bin seçmenin oy kullanması beklenmektedir. Adaylar arasında ise 32 Türkiye kökenli aday yer almaktadır.⁷

² https://www.tkverkiezingen.com/id/vldal65gacv0/partijen_en_verkiezingsprogramma_s Erişim: 09.03.2021.

³ https://www.parlement.com/id/vkide8m3p1sz/kabinet_rutte_iii_2017 Erişim: 11.03.2021.

⁴ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf Erişim: 13.03.2021.

⁵ https://www.tkverkiezingen.com/id/vldbdfwovdkf/achtergronden_bij_de_tweede Erişim: 13.03.2021.

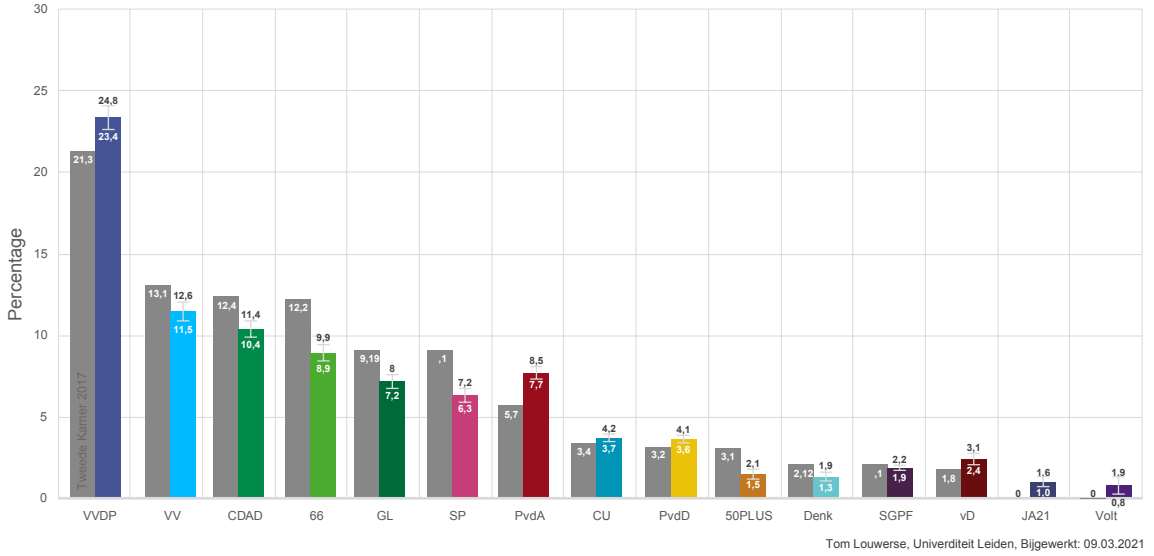
⁶ Jacobs D. Discourse, Politics and Policy: The Dutch Parliamentary Debate about Voting Rights for Foreign Residents. *International Migration Review*. 1998;32(2):350-373. s.351-368.

⁷ “Perspektif”. <https://perspektif.eu/2021/03/14/hollanda-yarin-sandik-basina-gidiyor/> Erişim: 14.03.2021. ; <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/publicaties/2021/02/16/definitief-vastgestelde-kandidatenlijsten> Erişim: 14.03.2021.

Leiden Üniversitesi'nden Tom Louwse'nin "Peilingwijzer" çalışmasına göre, yapılacak olan seçimlerdeki tahmini oy oranları 2017 seçimleri ile kıyaslanarak *Tablo 1*'de verilmiştir.

Tablo 1. 2017 Seçimi ve Gelecek Seçimlerin Oy Oranları Kıyaslaması

Kaynak 1. <https://peilingwijzer.tomlouwse.nl/p/laatste-cijfers.html> Erişim: 11.03.2021.

Tabloda yer verilen tahminlere göre, VVD partisinin 2017 seçimlerine benzer şekilde 2021 seçimlerinden de açık ara birinci çıkması beklenmektedir. Bu bağlamda hükümetin istifasının seçmenlerin oy tercihlerinde büyük bir değişikliğe neden olmadığı görülmektedir. Partinin oylarını korumasının arkasında yatan en önemli nedenin Rutte'nin şahsı olduğu düşünülmektedir. Hollanda için uzun bir yönetim geçmişine sahip olan Rutte, pandemi dönemini iyi idare etmesiyle ön plana çıkmaktadır. Bu durum sayesinde Rutte, Hollandalı seçmenler tarafından başarılı bir politika yapıcı olarak görülmektedir.⁸ Aynı şekilde 2017 yılında olduğu gibi aşırı sağ parti PVV'nin de seçimlerden ikinci parti olarak çıkması beklenmektedir. Önemli bir oy oranına sahip olmasına karşın diğer siyasi partiler, PVV gibi aşırı sağcı bir parti ile koalisyon kurma konusunda isteksizdir. Bu durum PVV oylarının değersizleşmesinde önemli bir etkidir. Tablo-1'deki verilere göre, 2017 seçimleri göz önünde tutulursa 2021 seçimlerinde oy oranının bariz şekilde artırması beklenen parti, PvdA (İşçi Partisi)'dir. PvdA dışında bir önceki seçimlere göre oy oranlarını artırması beklenen diğer partiler ise CU, PvdD, FvD'dir.

⁸ "Het Parool". <https://www.parool.nl/nederland/de-vvd-leunt-volledig-op-premier-mark-waar-de-partij-voor-staat-is-bijzaak~b892c8a9/> Erişim: 15.03.2021.

Partilerin Seçim Beyannameleri

Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi (VVD)

Parti liderliğini Mark Rutte yürütmektedir. Söz konusu parti lideri kısa süre önce yaşanan gelişmelerden dolayı Kral Alexander'a istifasını sunmuştur. Geçtiğimiz günlerde çocuk bakım ödeneği alan birçok ebeveynin devlet görevlileri tarafından yanlışlıkla “dolandırıcı” olarak etiketlenmesi ve aileler hakkında işlem yapılması üzerine “Benzeri Görülmemiş Adaletsizlik” başlığı ile Araştırma Komisyonu tarafından bir rapor yayınlanmıştır.⁹ Komisyon raporunda, devlet görevlilerinin gelir inceleme konusunda yanlışlık yaptığı ve birçok ailenin mağdur edildiğinin ortaya çıkması ile Rutte Kabinesi istifa etmiştir. İstifa sonrasında VVD, CDA, D66 ve ChristenUnie kabinesi, seçimlere kadar geçici olarak devleti yöneteceği belirtilmiştir.¹⁰

Yaşanan olay sonrasında yukarıda yer alan tablodaki tahminlere göre seçimlerde tekrar birinci çıkması beklenen VVD, seçim beyannamesinde göç, uyum, İslam ve Türkiye hakkında şunlara yer vermiştir:

Göç ve Uyum

Hollanda'da 2015 yılında yaşanan göç krizi sonrası ülkedeki entegrasyon konusunda artan nüfus ile birlikte verimlilik sağlanamayacağı inancı hakimdir. Bu bakımdan ne kadar az göç yaşanır, beraberinde o kadar çok entegrasyon getireceğine inanılmaktadır. Avrupa Birliği-Türkiye Mutabakatı kapsamında 2016'da sınırlar kapatılsa da AB sınırlarının yeterince korunmadığı düşünülmektedir.¹¹

Hollanda'da, uzun bir süre boyunca göçmenlerin entegrasyon meselesi, göçmenlerin kendi sorumlulukları olarak görülmüştür. Ancak bu görüş, söz konusu durumun paralel bir toplum oluşturduğu yönünde bir algı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle hükümet politikalarında; ülkeye girecek olan göçmenler konusunda daha seçici davranılması, entegrasyonun zorunlu olması gerektiği konularına değinilmiştir.¹² Vatandaşlığa vurgu yapan entegrasyon (sivik entegrasyon) kapsamında Hollandaca konuşmak ülkeye gelenler

⁹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf Erişim:13.03.2021.

¹⁰ “Perspektif”. Hollanda Hükûmeti Çocuk Bakım Ödeneğindeki Skandal Nedeniyle İstifa Etti. <https://perspektif.eu/2021/01/15/hollanda-hukumeti-cocuk-bakim-odeneğindeki-skandal-nedeniyle-istifa-etti/> Erişim:13.03.2021.

¹¹ “Nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd Verkiezingsprogramma 2021-2025”. VVD. s.55.

¹² A.g.e., s.10.

için bir zorunluluktur.¹³ Bunun yanında entegrasyona karşı çıkan okul, televizyon yayınları vb. kuruluşlara verilen desteğin kesilmesi de öngörülmektedir.¹⁴ Parti, Hollanda'ya yeni gelen göçmenlerin sağlıklı uyum süreci için öncelikli olarak kendi kültür ve değerlerinin savunucusu olmasının altını çizmiştir. Buna ek olarak ayrımcılığın da Hollanda toplumunda yerinin olmadığını, bu konuda çözümün kendi partileri olduğu belirtilmiştir.¹⁵

VVD'ye göre, Hollanda işçi göçüne açıktır ve ihtiyaç duymaktadır. Fakat işçi göçü daha kalifiye bir şekilde getirilmeye çalışılmaktadır. Gelen işçilerin dil eğitimine, geçmiş işçi göçü politikalarının aksine çok fazla önem verilmektedir. VVD, gelecekteki düzenli ekonomik göç politikası için puan sistemini getirmeyi planlamaktadır. Puan sisteminde eğitim seviyesi, dil bilgisi, iş deneyimi gibi kriterler dikkate alınacaktır. Fakat bu göçmenlerin de ülkede kalıcı olmayıp geri dönüşünü teşvik etmek amacıyla bireysel sigortalarını menşe ülkeye götürme imkânı sunulması planlanmaktadır.¹⁶

Göç konusundaki öncelikler; sınırların güvenikleştirilmesi, göçün düzenlenmesi için güvenli üçüncü ülkelerle göç anlaşmaları, entegrasyondaki gereklilikler olarak belirtilmiştir

Türkiye

Programda Türkiye hakkındaki değerlendirme, göç üzerinden yapılmıştır. Parti programında Suriyelilerin göçü konusunda Türkiye'nin 18 Mart Mutabakatına uymadığına yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğine erişim için yeterli demokratik gelişmeleri sağlamadığı belirtilmiştir.¹⁷ Bunun yanında Hollanda'daki diasporalarına müdahale eden ülke örneği olarak 2017'de Türkiye ve Hollanda arasında yaşanan Rotterdam Krizine¹⁸ atıfta bulunulmuş ve bu olay ülke güvenliği için tehdit sayılmıştır.¹⁹ Son olarak beyannamede Türkiye hakkında geçen konu hafta sonu okuludur. Türkiye'nin Hollanda'da açtığı hafta sonu okullarının Türkiye'den kaynak alması nedeniyle anti-demokratik ve hukukun üstünlüğüne ters düşen ilk durumda okullara müdahale etme hakkını parti kendinde görmektedir.²⁰

¹³ A.g.e., s.55.

¹⁴ A.g.e., s.59.

¹⁵ A.g.e., s.4.

¹⁶ "Nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd Verkiezingsprogramma 2021-2025". VVD. s.24.

¹⁷ A.g.e., s.52.

¹⁸ Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı F. Betül Sayan Kaya'nın Hollanda'da 'persona non grata' ilan edilmesiyle sonuçlanan kriz

¹⁹ A.g.e., s.59.

²⁰ A.g.e., s.24.

İslam

Yüzü kapatan kıyafetlerin kaldırılmasının, Hollanda'nın değerlerinin korunması yönünde atılan bir adım olduğu ifade edilmiştir. Partinin suç oranlarındaki düşüşü istikrarlı kılmak için öncelik vermeyi taahhüt ettiği konu radikalleşme ve “İslami terör” ile mücadeledir.²¹ Bunun için gerekirse Hollanda uyruklu olup teröre katılanları vatansız statüsüne almayı planlamaktadırlar.²² İslami topluluklar hakkında programda amaçlanan diğer konu ise Hristiyan ve İslami toplulukların LGBTI'yi benimsemesi yönünde çalışacağıdır.²³

Bunun yanında yüzü kapatan kıyafetlerin yasaklanarak ve diğer ülkelerden dini faaliyetler için fon almayı engelleyerek ayrımcılık ve dini baskıyı engellemek istediklerine seçim programında yer verilmiştir.²⁴

Özgürlük Partisi (PVV)

Geert Wilders'in lideri olduğu Özgürlük Partisi, Hollanda'da aşırı sağ çizgiyi temsil etmektedir. Wilders; camiler, İslami okullar ve Kuran'ı yasaklamak istemektedir.²⁵ Fakat bu istekleri Hollanda'da birçok partide karşılık bulmadığı için Hollanda Devlet Başkanı Mark Rutte, 2017 seçimleri sırasında Wilders ile koalisyon kurmak istemediğini belirtmiştir.²⁶ PVV ile koalisyon kurma isteksizliği bu seçimlerde de devam edeceğe benziyor. “*Het Parool*” gazetesine röportaj veren Geert Wilders ise kendi partisi dahil olmak üzere en çok oy alan partilerin koalisyon kurması gerektiği inancını hala koruyor ve iktidara geldiğinde, göçü ve geri dönüşü teşvik eden İslamsızlaştırma Bakanlığı (*minister voor De-islamisering*) kurmak istediğini açıkça ifade etmektedir.²⁷ Partinin seçim programında yukarıda belirtilen başlıklar hakkında şunlara yer verilmiştir:

Göç ve Uyum

Parti programında ağırlıklı olarak göçün, özellikle de Müslüman ülkelerden gelen göçün engellenmek istenildiğine yer verilmiştir. Çünkü partiye göre Hollanda, göç ve İslam

²¹ A.g.e., s.63.

²² A.g.e., s.10.

²³ A.g.e., s.71.

²⁴ A.g.e., s.10.

²⁵ <https://www.nu.nl/lijsttrekkersinterviews/6121136/islambestrijder-geert-wilders-pvv-wil-moslims-grondrechten-afnemen.html> Erişim: 14.03.2021.

²⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hollanda-basbakani-rutte-irkci-parti-ile-koalisyon-kurmayacagiz/728470> Erişim: 14.03.2021.

²⁷ <https://www.parool.nl/nederland/pvv-lijsttrekker-geert-wilders-als-rutte-niet-met-mij-praat-laait-hij-zich-gijzelen-door-links~b6961c9b/> Erişim: 14.03.2021.

ülkesi değildir. Rutte yönetimi boyunca yaklaşık 750.000 Batılı olmayan göçmenin Hollanda'ya servet arama amacıyla geldiği ve bu nedenle Hollanda'nın, göçmenlerin şımartıldığı bir göçmen cenneti halini aldığı savunulmaktadır.²⁸

Parti göç akını, Avrupa Birliği'nin sınırları yeterince koruyamamasına da bağlamaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği'nden çıkmış bir Hollanda (*Nexit*) hayal edilmektedir.²⁹ Partinin kısıtlayıcı göç politikaları hakkındaki hedefleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Müslüman ülkelerden göç tamamen kısıtlanmalıdır,
- Hükümet sayfalarında bilgilendirmek için Hollandaca ve Frizce³⁰ dışındaki dillere (Türkçe, Arapça vb.) yer verilmemelidir,³¹
- İslam okulları, camiler ve Kur'an yasaklanarak "İslami ideolojinin" daha fazla yayılmasına engel olunmalıdır,³²
- Çifte vatandaşlık kaldırılmalıdır,³³
- Sosyal yardımların birçoğu Batılı olmayan göçmenler için harcanmaktadır. Hollanda'nın refah ülkesi olabilmesi için, harcanan bu yardımların kesilmesi gerekmektedir.³⁴

Türkiye

Seçim programında Türkiye'nin NATO'dan çıkarılması gerektiğine yer verilmiştir.³⁵ Çifte vatandaşlığın çifte sadakat getireceği düşüncesinden yola çıkarak Hollanda askeri personelinin çifte vatandaş olmaması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceye dayanak olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu yönde bir adım atabileceği verilmiştir.³⁶ Parti lideri bu açıdan Türkiye ve devlet başkanına birçok kez sosyal medyadan ağır ithamlarda bulunmuş ve bunun sonucunda Erdoğan, Wilders hakkında suç duyurusunda bulunmuştu.³⁷ Wilders'ın ağır ithamları Türkler ile de sınırlı

²⁸ "Het gaat om u Verkiezingsprogramma 2021 - 2025". PVV. s.4-7

²⁹ A.g.e., s.48.

³⁰ Frizce, çoğunlukla Hollanda'nın kuzeyindeki Friesland eyaletinde, çoğunlukla Frizce soyundan gelenler tarafından konuşulan bir Batı Germen dilidir.

³¹ "Het gaat om u Verkiezingsprogramma 2021 - 2025". PVV. s.13.

³² A.g.e., s.45.

³³ A.g.e., s.47.

³⁴ A.g.e., s.23.

³⁵ A.g.e., s.43.

³⁶ A.g.e., s.47.

³⁷ <https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-hollandali-asiri-sagci-wilders-hakaret-sosyal-medya-suc-duyurusu/5637424.html> Erişim: 14.03.2021.

değildir. Nitekim seçim beyannamesinde Faslılar hakkında “göçmen sokak teröristleri” olarak bahsedilmektedir.³⁸

İslam

Parti, İslam’ı dini bir inanış olarak değil siyasi bir ideoloji olarak gördüğünü açıkça savunmaktadır.³⁹ İslamiyet’in teslimiyet anlamına gelmesi nedeniyle Yahudiler, Hristiyanlar ve tüm gayrimüslimlerle savaşmanın Hollanda’daki Müslüman göçmenler için ilke edinildiği savunulmaktadır. Ayrıca İslam’dan, şiddeti beraberinde getirdiği şeklinde bahsedilmektedir.⁴⁰

Helal kesim bağlamında hayvanların refahının İslam tarafından tehlikeye sokulmak zorunda bırakıldığına yer verilmiştir. Bir diğer karşı çıkılan konu da İslami okullardır. Programda eğitim özgürlüğünü açıklayan Anayasa’nın 23. maddesi’ne yer verilmiş fakat İslami okulların bu anayasal özgürlük bağlamında yerinin olmadığı savunulmuştur.⁴¹

Hristiyan Demokratlar Birliği (Christen-Democratisch Appèl- CDA)

Mevcut hükümette iktidar ortaklarından biri olan Hristiyan Demokratlar Birliği seçime Wopke Hoekstra liderliğinde girmektedir. 2017 yılından bu yana Maliye Bakanlığı görevini sürdüren Hoekstra partinin liderliğini ise geçtiğimiz yılın aralık ayında üstlenmiştir. Hoekstra, “Benzeri Görülmemiş Adaletsizlik” başlıklı raporun ardından tüm kabine ile birlikte hükümetteki Maliye Bakanlığı görevinden istifa etmiştir.

Göç ve Uyum

CDA, seçim beyannamesinde Covid-19’un topluma yansıyan etkilerine değinmiş ve pandemi şartlarının yol açtığı olumsuz durumun toplumun kutuplaşmasına neden olduğunu ve bu hususun göç ve göçmenlerle ilgili sorunları da arttırdığını belirtmiştir. Bu doğrultuda 2021-2025 yıllarını kapsayan gelecek projeksiyonu içerisinde parti öncelikleri “*entegrasyonu ve kabulü daha iyi organize etmek, sığınma ve göç konularında desteği sürdürmek, Avrupa Birliği kapsamında sağlam bir sığınma ve göç politikası konusunda anlaşmalar yapmak*” olarak belirlenmiştir.⁴² Bu bağlamda özellikle iş birliği içerisinde olmanın önemine vurgu yapan CDA, göç gibi önemli sorunların yeni uluslararası fikir

³⁸ A.g.e., s.7.

³⁹ A.g.e., s.9.

⁴⁰ A.g.e., s.7-8.

⁴¹ A.g.e., s.39-43.

⁴² “Nu Doorpraten Verkiezingsprogramma 2021- 2025”. CDA. s.11.

birliği ve yoğun diplomatik iş birliği gerektirdiğini belirtmiştir.⁴³ Ayrıca beyannamede g veren ülkelere yapılacak yardım konusunun üzerinde durulduğu da görülmektedir.

Seçim beyannamesinde g ve entegrasyonla ilgili endişelerin siyasette ve toplumda tekrarlayan gerilimlere yol açtığına da değinilmektedir. Partiye göre bu gerilimler dayanışmayı baltalayan ve mülteciler için yapılan desteği baskı altına alan bir alan oluşmasına sebep olmaktadır. Fakat CDA, topluma uyum sağlayabilecek ve uyum sağlamak isteyecek göçmen sayısının önemli olduğunu düşünmektedir. CDA'nın önceliği daha çok göçmenlerin sınıflandırılması meselesinin iyi bir düzenlemeye tabi olması yönündedir. Nitekim parti politikası kapsamında, yeni gelen göçmenler içerisinden kimlere ikamet izni verilmesi gerektiğine yönelik açık ve hızlı bir sığınma prosedürünün gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa'nın dış sınırlarının daha iyi bir şekilde gözetlenmesi gerektiğine ve bunun için de Avrupa Birliği kapsamında daha iyi bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyulduğuna değinilmiştir.⁴⁴

CDA, kaygıları gidermenin ve göçmenlere yönelik desteği sürdürmenin önemine değinmektedir. Bu kapsamda mültecilere yardım etmek ve göçmen işçilere ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu bir gelecek vermek için gn bilinçli bir seçim olduğunun açıkça belirtilmesi gerektiği ifade edilmektedir. CDA; savaş, şiddet, iklim değişikliği ve önümüzdeki on yıllarda Afrika'daki nüfus artışının ikiye katlanacağını göz önünde tutarak, göçmen sayısında beklenen artışa çok daha iyi hazırlanılması gerektiğini vurgulamaktadır. CDA'ya göre g konusunda iyi bir kavrayışa sahip olmak için gerek toplumun g konusundaki görüşlerini ve bu kapsamdaki tedirginliği ele alan gerekse istenen nüfus artış oranını hesaba katan somut g hedefleri oluşturmak gerekir. Işçi göçmenler ve mülteciler için bu somut hedefler, daha etkili bir kabul sistemi ve entegrasyon yaklaşımı için temel teşkil etmektedir. Bu kapsamda CDA, sığınma hakkının kötüye kullanılması konusunda da titiz davranılması gerektiğini ve hakkın kötüye kullanılmasının önüne geçilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca prosedürlerin daha hızlı ve daha iyi uygulanması için Göçmenlik ve Vatandaşlığa Geçiş Dairesi'nin yeterli kapasiteye sahip olması gerektiği de ifade edilmiştir. Öte yandan toplumda huzursuzluk çıkaran sığınmacılara karşı katı önlemler alınacağı da belirtilmektedir. Bu kapsamda beyannamede vurgu yapılan diğer bir husus ise ırklık ve ayrımcılığa ilişkin suların daha sert bir şekilde ele alınacağıdır.⁴⁵

⁴³ A.g.e., s.77.

⁴⁴ A.g.e., s.83.

⁴⁵ A.g.e., s.84-85.

Türkiye

CDA'nın seçim beyannamesinde Türkiye'ye ilişkin görüşleri, Avrupa Birliği'nin genişlemesi üzerine verdiği açıklamalarda yer almaktadır. CDA'ya göre Avrupa Birliği'nin genişlemesi ancak aday ülkelerin tüm şartları yerine getirirse getirmesi durumunda söz konusu olabilir. Bu nedenle bir aday ülke, Avrupa Birliği'nin savunduğu değerlerden ve Avrupa Birliği'ne kaynaklık eden anlaşmalardan çok uzaklaşırsa müzakerelerin durdurulması gerekmektedir. Bu kapsamda CDA bu duruma örnek olarak Türkiye'yi göstermiş ve Türkiye'nin aday statüsünü kaybetmesi gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Beynamede Türkiye ile müzakerelerin sonlandırılarak AB ile Türkiye arasında alternatif bir iş birliği oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁶

Hristiyan Birlik Partisi (*ChristenUnie*-CU)

Hristiyan Birlik Partisi, muhafazakâr bakış açısına haiz Hristiyan Demokrat çizgide bir oluşumdur. Partinin liderliğini Gert-Jan Segers yapmaktadır. Parti, istifa eden Rutte Kabinesi sonrasında VVD, CDA ve D66 ile birlikte seçimlere kadar geçici olarak devleti yöneten koalisyonun içinde yer almaktadır.

Göç ve Uyum

ChristenUnie, seçim beyannamesinde savunmasız mültecileri cömertçe kabul eden ve Midilli Adası gibi insanlık dışı durumlara son veren daha etkili ve daha adil bir göç politikası isteğini dile getirmektedir.⁴⁷ Ayrıca işçi göçü ve buna bağlı adaletsizliklerle daha sıkı bir şekilde ilgilenilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca büyük sığınmacı merkezleri yerine yerel kabul yoluyla küçük ölçekli alanların açılmasını daha iyi bir entegrasyon için gerekli görmektedirler.

CU, göçle ilgili pek çok adaletsizlik olduğuna dikkat çekmektedir. CU, Hollanda'nın tamamen Avrupa sınırlarına bağlı adaletsiz ve çok katı bir mülteci politikasına sahip olduğunu düşünmektedir. Siyasi bir çoğunluğun, Lesbos'taki kamplarda küçük bir grup savunmasız ve reşit olmayan çocukların bile barındırılmasına hazır olmadığını dile getiren parti, aynı zamanda işgücü göçünün neredeyse tamamen özel şirketlere bırakılmasını da sert bir dille eleştirmektedir.⁴⁸

ChristenUnie, vizyonsuz bir göç politikasının toplum huzurunu bozabileceği ve sosyal barış üzerinde uzun vadeli baskı oluşturabileceği endişesiyle mülteciler için daha

⁴⁶ A.g.e., s.79.

⁴⁷ “Kiezen voor Wat Écht Telt Verkiezingsprogramma 2021- 2025”. CU. S.10.

⁴⁸ A.g.e., s.19.

misafirperver, daha insani olan ve işgücü göçü üzerinde daha fazla kontrol sağlayan adil bir göç politikası istemektedir. Bu noktada CU, Hollanda'nın Avrupa'da göç konusunda benzer fikirlere sahip bir grup AB üyesi devletle anlaşmalar yapması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca parti seçim beyannamesinde bu hususta somut olarak Avrupa Komisyonu'na bir göç paktı önerisi sunmuştur.

CU, işgücü ihtiyacına yapılan vurgu ile beraber göçmenlerin kendi ülkelerinde geçici bir kayıt yapabilecekleri alternatif yöntemler öne sürmektedir. Bu yöntemler dahilinde göçmenlerin bir kısmını daha sonra geçici olarak Hollanda'ya kabul edecek kontrollü bir işgücü göçü politikası güdülmesi planlanmaktadır. Ayrıca Hollanda'da mültecilerin kabulü için kısıtlayıcı bir kota olmayacağı da belirtilmiştir.

CU, iyi bir ulusal sığınma politikasında kimin mülteci olduğu ya da kimin başka nedenlerle Hollanda'ya geldiğinin ve bu nedenle geri dönmesi gerektiğinin hızla değerlendirilmesi için iltica prosedürlerinin önemli olduğunu düşünmektedir. Göçmenlik, entegrasyon ve işgücü piyasası politikası arasında daha iyi bir bağlantı kurabilmek için tüm göç zincirinin Sosyal İşler ve İstihdam Bakanlığı'nın sorumluluğunda olması planlanmaktadır. Ayrıca buna paralel olarak bağımsız bir "Göç ve Entegrasyon Müfettişliği" kurulacaktır.⁴⁹ Ek olarak beyanname, göçmenlerin kabulünün insani şartlara uygun olması gerektiğine ve göçün neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması için gerekli yatırımların yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁰

Türkiye

CU, yeni kabinenin (sözde) "Ermeni Soykırımı"ni tanımasını istemektedir. Ek olarak Türkiye'nin AB bağlamında (sözde) "Ermeni Soykırımı"ni tanımasını Ermeni ve Türk halkları arasındaki uzlaşmanın başlangıcı olarak görmektedir. CU ayrıca Türkiye'nin Dağlık Karabağ'a karışmaktan kaçınması gerektiğini de ifade etmiştir.⁵¹

AB kapsamında Türkiye ile katılım müzakerelerinin durdurulmasını destekleyen CU, bunun yerine Türkiye ile imtiyazlı ortaklık üzerinde durulması gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Bu düşüncesini ise hukukun üstünlüğü ve işleyen bir demokrasi gibi koşullara bağlayarak temellendirmektedir.⁵²

⁴⁹ A.g.e., s.20-21.

⁵⁰ A.g.e., s.132.

⁵¹ A.g.e., s.133.

⁵² A.g.e., s.136.

İslam

CU, seçim beyannamesinde radikallik ve terörizmden bahsederken Avrupa'da özgür toplumu tehdit eden terörist saldırılara örnek olarak “İslami terörist” kavramını kullanmıştır. Bu doğrultuda beyanname içerisinde “cihat savaşçıları ve diğer teröristler cezasız kalmamalı” vurgusu yapılmaktadır.

CU, hükümetin, Hollanda uyruklu teröristler söz konusu olduğunda da uluslararası adaleti sağlamak için her türlü çabayı göstermesini istemektedir. Ayrıca beyanname son zamanlarda Hollanda toplumunda radikalleşme konusunda artan endişelere dikkat çekilmekte ve sağcı aşırılık ve antisemitizmdeki artışa da değinilmektedir.

Demokratlar 66 (Democraten 66-D66)

Liderliğini Sigrid Kaag'ın yaptığı parti, Liberal Enternasyonal ve Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı üyesidir. Parti, VVD, CDA ve CU ile birlikte ülkeyi seçime götüren geçici koalisyonun bir parçasıdır.

Göç ve Uyum

D66'ya göre göç konusunda sınır ötesi bir yaklaşım için çalışan bir Avrupa göç ve sığınma politikası gereklidir. Yunan adalarındaki insanlık dışı koşullar, yetersiz Avrupa sığınma politikasının en somut kanıtıdır. Bu yüzden Avrupa'nın sığınma politikası değişmeli, Hollanda dahil tüm üye devletler bu konuda sorumluluk almalıdır. Avrupa'nın etkili, adil ve insancıl bir göç ve iltica politikası olmalıdır. Buna paralel olarak D66, iltica başvurusu hakkına saygı duymaktadır. Partiye göre Avrupa sınırında sığınmacılar; iyi barınma, beslenme, tıbbi ve psiko-sosyal bakım ve hukuki yardıma erişim olan insani kabul merkezlerinde karşılanmalıdır.⁵³

D66, iç sınırları olmayan bir AB'de, dış sınırları kontrol etme sorumluluğunu paylaşmaktadır. Partiye göre bu kontrol denizlerde de insancıl olarak sağlanmalıdır. Buna bağlı olarak D66 seçim beyannamesinde Akdeniz'de cılız teknelerde insan kaçakçılığı, sömürü, hapis ve hayati tehlike içeren yolculukların önlenmesi için güvenli göç yolları sağlamayı taahhüt etmektedir.⁵⁴

Ayrıca D66'nın vaatlerinden biri de emekçi göçmenlerin sömürülmesini önlemeye yöneliktir. D66, AB düzeyinde, örneğin çalışma vizeleri ve geçici işçi göçü sunarak, menşe ülkeler ve geçiş ülkeleriyle birlikte çalışmaktadır. Geçici işçi göçü, göçmenlerin geldiği ülkelerle yapılan anlaşmalarla bağlantılıdır. Bu anlaşmalar, menşe ülkelerin

⁵³ “Een Nieuw Begin Verkiezingsprogramma 2021- 2025”. D66. s.195.

⁵⁴ A.g.e., s.196.

Hollanda’da kalmalarına izin verilmeyen yasadışı göçmenleri geri almasıyla ve aynı zamanda eğitim, ekonomi, ticaret ve insan haklarına yapılan yatırımlarla da ilgilidir.⁵⁵ D66’ya göre hükümet, işverenlerin geçici göçmen işçi çalıştırmalarına ve barınma, eğitim (temel bir Hollanda kursu gibi) ve geri dönüş sağlamalarına yardımcı olmalıdır. D66, anlaşmalara uymayan göçmen işçilerin, mümkün olan en kısa sürede menşe ülkelerine dönmeleri gerektiğini düşünmektedir. D66’ya göre bu göçmen işçiler artık (geçici) vize almamalıdır. D66’nın vaatleri arasında işçi göçmenlerin geri döndüğünde, yeniden entegrasyon için yardım sağlanması da vardır.⁵⁶

Türkiye

D66, yabancı hükümetler tarafından finanse edilen eğitimin- Türk hükümetinin hafta sonu okul programı gibi - Hollanda hukuk devletinin değerlerine aykırı olmasını istememekte bu yüzden öğretim materyallerinin halka açık olmasını savunmaktadır.⁵⁷

D66 ayrıca seçim beyannamesinde Türkiye'deki kötüleşen insan hakları durumu, çökmekte olan hukukun üstünlüğü ve bunlarla düzenli çatışmalar gibi nedenlerden dolayı Türkiye'nin AB'ye katılımı noktasındaki desteğin sonlandırıldığını belirtmiştir.

DENK Partisi

Hollanda’daki Türklerin de dahil olduğu göçmenler tarafından kurulan DENK Partisi’nin Grup Başkanlığı’nı Fas kökenli Farid Azarkan, Grup Başkan Yardımcılığını ise Tunahan Kuzu yapmaktadır. Temsilciler Meclisi’nde üç milletvekili bulunan DENK Partisi bu seçimlere 21 adayla girecektir.⁵⁸ Partinin seçim programında göç, uyum, İslam hakkında düşünceleri şu şekildedir:

Göç ve Uyum

Parti vaatleri arasında çokkültürcülük yer almaktadır. Bu bakımdan kapsayıcı kimlik ve dil politikalarını savunmaktadır. Ayrıca parti göçmen ve entegrasyon kavramlarını kullanmanın işlevsiz ve dışlayıcı olduğunu düşünmektedir. Entegrasyon düşüncesinin Hollanda’daki grupları sorunsallaştırdığını düşünen parti, hem politika hem de söylem olarak bu düşüncüyü tercih etmediklerini belirtmiştir.⁵⁹ Devlet entegrasyonu yerine karşılıklı kabul kavramının kullanılması ve bunun politikalara yansıtılmasını tavsiye

⁵⁵ A.g.e., s.195.

⁵⁶ A.g.e., s.194-196.

⁵⁷ A.g.e., s.140.

⁵⁸ <https://www.bewegingdenk.nl/> Erişim:14.03.2021.

⁵⁹ “Samen zijn Wij Nederland. Denk voor Toekomst Verkiezingsprogramma 2021- 2025”. DENK.s.14.

etmektedir.⁶⁰ Bunlara ek olarak seçim programında, konut piyasasında göçmenlere karşı uygulanan ayrımcılığa vurgu yapılmıştır. Bu konuda yapısal yenilikler getirerek ayrımcılık uygulayan ev kiralama şirketlerinin tespitine raporlama üzerinden olanak sağlamak amaçlanmaktadır.⁶¹

Göç ve uyum konusunda özellikle eğitim politikalarına ağırlık veren parti vaatleri arasında şunlar yer almaktadır:

- Göçmen kökenlilerin Hollandalılarla eşit gelire sahip olmasını sağlamak,⁶²
- Devlet bütçesinde kültürel duyarlılığı artıran harcamaların artırılması,⁶³
- Eğitim konusunda hiçbir öğrencinin ebeveyn geliri, ebeveyn eğitim düzeyi ve kökeni belirleyici olmadan eşit fırsatlara erişimini sağlamak. Bu bakımdan göçmen çocuklara verilen daha düşük tavsiye puanları etnik kökenle bağlı fırsat eşitsizliği doğurmaktadır,
- Eğitimde eşitlik, ırkçılık, ayrımcılıkla mücadele gibi değerlerin öğrencilere aktarılması için daha çok çaba göstermek. Bunun yanında Hollanda'nın da koloni ve göç geçmişini öğrencilere aktararak toplumlar arasında karşılıklı anlayışı geliştirmek,
- Eğitimde dezavantajlı gruplara yönelik harcamaları arttırmak,
- Öğretmenlerin, belirli temel özelliklere sahip öğrencilerle ilgili önyargılarla mücadele etmeleri için eğitilmesini sağlamak,
- İslami okulların karalanmasının önüne geçerek eğitim özgürlüğünü savunmak,
- Yeterli sayıda imam yetiştirilmesini sağlamak,
- Hollanda ile önemli ticaret ve göç ilişkisi olan ülkelerin dillerinde öğrencilere eğitim verilmesine olanak sağlamak⁶⁴

İslam

Parti İslamafobi ve Müslüman nefreti ile mücadele için ulusal bir program hazırlanacağını ve yatırım yapılacağını vaat etmektedir. Bu bakımdan, Rohingya Müslümanları ve Uygur Türkleri gibi ezilen Müslüman azınlıkların yanında olduğunun altını çizmiştir. Bu gruplar dışında antisemitizm gibi dini gruplara yönelik nefretle mücadele programlarına

⁶⁰ Ag.e., s.17.

⁶¹ Ag.e., s.41.

⁶² Ag.e., s.19.

⁶³ Ag.e., s.27.

⁶⁴ Ag.e., s.33-35.

yoğunlaşılacağına vurgu yapılmıştır.

Hollanda'da din özgürlüğünün baskı altında olduğunu savunan parti, grupların dini ritüellerini yerine getirmesi için de alan açılacağını ifade etmiştir. Bu anlamda göçmenlerin ana vatanlarına gömülmelerine gerek kalmadan Hollanda'da uygun bir mezarlığın oluşturulması teminatı verilmiştir. Ayrıca inanç topluluklarının dini bayramlarında esnek tatil günleri ve Kurban Bayramı gibi kesim haklarının korunması üzerinde durulacağına değinilmiştir.⁶⁵

Sonuç

Hollanda'da hem medyaya hem de partilerin seçim beyannamelerine de yansıyan boyutuyla seçim gündeminin büyük bir kısmını 'göçmenler' ve 'İslam' konularının oluşturduğu görülmektedir. Ele alınan seçim beyannamelerinde hemen hemen her partinin 'göç ve uyum' konularına geniş yer verdiği saptanmıştır. Pek çok partinin farklı ideolojik arka plana sahip olmasına rağmen söz konusu 'göç ve uyum' olduğunda benzer düşünceleri seçim beyannamelerine yansıtmaları sağcı söylemlerin siyasi söylemleri etkilediğini kanıtlar niteliktedir. Bu noktadan hareketle özellikle 'göç ve uyum' hususunda merkez partilerin söylemlerinde aşırı sağcı refleksler tespit edilmiştir.

Partilerin seçim beyannamelerinde Türkiye'ye ilişkin çıkarımları ve ortaya koydukları program genellikle benzerlik göstermektedir. Tıpkı 'göç ve uyum' konularında olduğu gibi söz konusu Türkiye olduğunda da pek çok farklı ideolojik arka plana sahip partilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine mesafeli davrandığı bunun yerine imtiyazlı ortaklık gibi bir ara formül üzerinde durduğu görülmektedir. Hatta bazı siyasi partiler seçim beyannamelerinde Türkiye'yi insan hakları bağlamında eleştirerek Türkiye'nin AB üyeliğine karşı duruşlarını temellendirmeye çalışmışlardır. Bu durum Hollanda'da hem ana akım siyasi organizasyonların hem de aşırı sağcı partilerin Türkiye'ye karşı eleştirel bir tutum sergilediğinin kanıtı niteliğindedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Hollanda'da koalisjonsuz bir hükümet kurulmamıştır. Geçmişten gelen bu deneyimle birlikte anket sonuçlarını da göz önüne aldığımızda Wilders'in lider olduğu PVV'nin seçim sonrası tek başına egemen olması mümkün görünmemektedir. Bunun yanında PVV ile koalisyon kurmaya Hollanda'daki hiçbir parti –şimdilik- sıcak bakmamaktadır.

Fakat Wilders'in radikal söylemleri birçok partiyi de etkisi altına almış durumdadır. Bu durumu en önemli örneklerden biri de partilerin, seçim programlarında özellikle Müslümanlar ve göçmenler olmak üzere PVV ile birçok ortak konuya yer vermiş

⁶⁵ Ag.e., s.9-18.

olmalarıdır.

Pew Research Center verilerine göre, 2020'deki Hollanda nüfusunun %6,9'u Müslüman'dır. Ayrıca her on yıllık süreçte Müslüman nüfus artmaya devam ederken Hristiyan nüfus düşüş yaşamaktadır.⁶⁶ Müslüman nüfusun artması pek çok siyasi partiyi endişelendirmekte ve bu durum da Müslümanlara karşı olumsuz bakış açısını beraberinde getirmektedir. Hollanda siyaseti İslam'ın bir yaşam şekli olduğunu kabullenmekten uzak durmayı tercih etmektedir.

İslam, yalnızca Hollanda'daki pek çok siyasi parti tarafından seçim malzemesi olarak kullanılmamakta aynı zamanda Hollanda basını da benzer bir yolu takip etmektedir. Örneğin; Rutte'nin sarıklı ve sakallı bir fotoğrafına yer veren "*de Volkskrant*" gazetesi, Rutte için 'Abu Rutte al-Hollandi' ismini kullanarak Müslüman olan Rutte'nin bu sayede oyların çoğunu alacağına yer vermiştir. Yapılan ironiye ve yaşanan gelişmelere rağmen seçim öncesi süreçte yapılan görüşmelerde pek çok seçmenin, Rutte'ye ilişkin olumlu görüşlerini değiştirmedeği görülmüştür. Bu yüzden VVD'nin geçen seçimlere göre yalnızca bir sandalye kaybederek yine oyların çoğuna sahip olması tahmin edilmektedir. Bunda Rutte'nin Covid-19 sürecini iyi yönetmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.⁶⁷

Hollanda'daki Türk sivil toplum kuruluşlarının seçime bakışı ve seçim sonuçlarından beklentilerine ilişkin fikir sahibi olmak için yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye'nin dış politikadaki duruşu ve diaspora politikalarının Hollanda iç siyasetinde ciddi bir şekilde seçim malzemesi haline getirildiği özellikle aşırı sağcı partilerin bu malzemeyi yoğun bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna paralel olarak Müslüman göçmenlerin de aşırı sağcı partiler tarafından seçim malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tarihe 11 Mart Krizi ya da Rotterdam Krizi (Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı F. Betül Sayan Kaya'nın Hollanda'da persona non grata ilan edilmesi) olarak geçen ve bir önceki seçimlere damga vuran olaya benzer olayların aşırı sağcı partilerin oylarını arttırdığı düşünülmektedir.

Görüşme yaptığımız sivil toplum kuruluşları temsilcileri, Hollanda'da yaşayan Türklerin mevcut şartlarda mecliste en az 6-8 milletvekiliyle temsil edilebilecek oy potansiyeline sahip olduğunu ancak bu seçimlere bir kutuplaşma zemininde ve çok parçalı oy bölünmeleriyle girildiği için bu sayının daha altında Türk ismin parlamento-

⁶⁶ http://www.globalreligiousfutures.org/countries/netherlands/#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2020®ion_name=All%20Countries&restrictions_year=2016 Erişim:11.03.2021.

⁶⁷ Jop Eikelboom. "de Volkskrant", <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/de-speld-mark-rutte-wordt-jihadist-vvd-zakt-een-zetel-in-peilingen-be559cc1/> Erişim:14.03.2021.

girebileceğini düşünmektedir.

Sonuç olarak tüm dünyada hızla yükselen aşırı sağ, kendine Hollanda’da her ne kadar İslam düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı üzerinden hareket alanı yaratmış olsa da bu durumun seçim sonuçlarına kısıtlı olarak yansıtacağı öngörülmektedir. Aynı şekilde Hollanda’da yaşayan Türk toplumunun seçime katılımı ve kullanacağı stratejik oylar Türk nüfusun parlamentoda temsili noktasında büyük önem arz etmektedir.

Teşekkür

Beyannamelerin incelenmesinde emeği geçen Göç Araştırmaları Vakfı, Türk Diaspora Araştırma Merkezi araştırma asistanlarından Başak İrem Coşkun ve M. Mustafa İyi’ye teşekkür ederiz.

Bahar Cebe

Bahar Cebe, yüksek lisansını İstanbul Medeniyet Üniversitesinde yapmaktadır. 2019 yılından bu yana Göç Araştırmaları Vakfı bünyesinde kurulan Türk Diaspora Araştırma Merkezi (TÜDAM)'nde araştırmalarını sürdürmektedir.

H. Haluk Ceylan

Haluk Ceylan, lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde tamamlamasının ardından Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Göç Politikaları ve Araştırma Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. Ceylan, 2020 yılı Ekim ayı itibariyle Göç Araştırmaları Vakfı bünyesindeki Türk Diaspora Araştırma Merkezi (TÜDAM)'nde araştırmalarını sürdürmektedir.